

Лав Николајевич Толстој
Кројцерова соната
Софија Андрејевна Толстој
Чија је кривица?

Превела

НАДА УЗЕЛАЦ

БУКФОРМ

А ја вам кажем да сваки који погледа на жену са жељом, већ је учинио прељубу у срцу својему. (*Матѿ* 5:28)

Рекоше му ученици његови: Ако је тако човјеку са женом, није се добро женити. А он рече им: Не могу сви примити тијех ријечи до они којима је дано. Јер има ушкопљеника који су се тако родили из утробе материне; а има ушкопљеника које су људи ушкопили; а има ушкопљеника који су сами себе ушкопили царства ради небескога. Ко може примити нека прими. (*Матѿ* 19:10–12)

I

Било је то у рано пролеће. Већ други дан је одмакао у путу. У вагон су улазили и излазили они који су путовали на кратким релацијама, али троје је путовало, као и ја, од самог места поласка воза: непривлачна и не више млада дама, која је пушила, испијена лица, у кратком мушком капуту и капици, њен познаник, разговоран човек од четрдесетак година, с педантним новим стварима и господин који се држао по страни, омањи растом, наглих покрета, још младолик, али очигледно превремено поседеле коврцаве косе и необично сјајних очију, које су летеле с једног предмета на други. Био је одевен у стари скупоцени шивени капут с оковратником од јагњећег крзна и високу јагњећу шубару. Испод капута, када би се раскопчао, видела се подјовка¹ и руска извезена кошуља. Особеност овог господина огледала се и у томе што је он с времена на време испуштао чудне звуке, налик на накашљавање или започет и прекинут смех.

¹ Дуг капут у струк, с наборима.

Овај господин је током целог пута помно избегавао разговор и упознавање с путницима. Кад би неки сусед ступио у разговор, одговорио би кратко и одсечно па је или читао или је, гледајући кроз прозор, пушио или је, извукавши провијант из своје старе торбе, пио чај или нешто презалогајио.

Изгледало ми је да му тешко пада његова осамљеност и неколико пута хтео сам да ступим у разговор с њим, али сваки пут када би се наше очи среле, што је бивало често, будући да смо седели укосо један преко пута другог, он би скренуо поглед и дохватио књигу или се згледао кроз прозор.

Док смо, предвече другог дана, стајали на великој станици, овај нервозни господин отишао је по врелу воду и направио себи чај. А господин с педантним новим стварима, адвокат, како сам касније сазнао, и његова сусетка, дама у кратком мушком капуту, која је пушила, пошли су на станицу да пију чај.

Док су господин и дама били одсутни, у вагон је ушло неколико нових лица, међу њима и висок, обријан, изборан старац, по свему судећи трговац, у бунди од творовине и сукненом качкету с огромним штитом. Трговац је сео преко пута даминог и адвокатовог места и одмах ступио у разговор с младићем, наизглед трговачким помоћником, који је у вагон ушао на истој станици.

Седео сам укосо у односу на њих и пошто је воз стајао, у време када нико није пролазио могао сам, на махове, да чујем њихов разговор. Трговац је најпре саопштио да путује на своје имање, које је удаљено само једну станицу; затим се, као и обично, повео разговор о ценама, о трговини, говорило се,

као и обично, о томе како се у Москви данас тргује, затим се повео разговор о сајму у Њижњем Новгороду. Трговачки помоћник поче да прича о теревенкама које је на вашару правио некакав обојици познат богаташ-трговац, али му старац не даде да доврши, него сам поче да прича о некадашњим теревенкама у Кунавину, у којима је сам учествовао. Он је, очевидно, био поносан на своје учешће у њима и с нескривеном радошћу причао како су тај гласовити и он, пијани, направили у Кунавину такву шегу, да је морао да је исприча шапатом и да се од кикота трговачког помоћника заорио цео вагон, а старац се и сам насмејао, искезивши два жута зуба.

Не очекујући да чујем ишта занимљиво, устао сам да се прошетам по перону пре поласка воза. На вратима наиђох на адвоката и даму, који су о нечему живо разговарали.

– Нећете далеко одмаћи – рече ми дружељубиви адвокат – сад ће друго звоно.

И заиста, нисам стигао до краја вагона, кад се одједном зачуло звоно. Када сам се вратио, између даме и адвоката одвијао се жив разговор. Стари трговац ћутке је седео преко пута њих, строго гледајући пред себе и с времена на време с неодобравањем стезао зубе.

– Затим је она отворено саопштила свом супругу – смешећи се, говорио је адвокат док сам пролазио поред њега – да она не може, а и не жели с њим да живи, јер...

И он настави да прича о нечему што нисам могао да чујем. За мном прође још путника, прође кондуктер, улете задругар и прилично дуго потраја

бука од које се није чуо разговор. Кад се све утишало и кад сам поново чуо адвокатов глас, разговор је, очито, с посебног случаја већ прешао на опште закључке.

Адвокат је говорио о томе како је питање развода закупило сада јавно мњење у Европи и како се код нас све чешће јављају овакви случајеви. Приметивши да се само његов глас чује, адвокат прекиде разговор и обрати се старцу.

– У стара времена тога није било, зар не? – рече он, благо се осмежујући.

Старац хтеде нешто да одговори, али у то воз крену и он, скинувши качкет, поче да се крсти и да се шапатом моли. Скренувши поглед у страну, адвокат је учтиво чекао. Завршивши своју молитву и трипут се прекрстивши, старац одлучно и дубоко натуче свој качкет, удобније се намести и поче да говори.

– Бивало је тога, господине, и раније, само мање – рече он – У данашње време без тога се не може. Веома образовани смо постали.

Воз је, све брже се крећући, тандркао на спојницама и ја сам с муком разазнавао речи, а било је занимљиво, па сам сео ближе. Мој сусед, нервозни господин сјајних очију, очигледно се, такође, заинтересовао и, не устајући с места, ћулио је уши.

– А због чега је образовање рђаво? – с једва приметним осмехом, рече дама. – Зар је боље венчавати се, као у старо време, када младожења и млада нису чак ни видели једно друго? – настави она, као многе даме по навици не одговарајући на речи свог сабеседника, већ на оне речи за које је мислила да ће он изговорити. – Нису знале да ли

воле, могу ли да воле, а удавале су се за кога било, па су се цео живот и мучиле; дакле, по вама, то је боље? – говорила је она, очигледно упућујући речи мени и адвокату, а понајмање старцу, с којим је разговарала.

– Веома образовани смо постали – понови трговац, презриво гледајући даму и остављајући њено питање без одговора.

– Било би занимљиво чути како ви објашњава-те везу између образовања и несугласица у браку – с једва приметним осмехом рече адвокат.

Трговац хтеде нешто да каже, али му дама упаде у реч.

– Не, то време је прошло – рече она. Али адвокат је прекиде:

– Не, дозволите им да изнесу своје мишљење.

– Глупости од образовања – одлучно рече старац.

– Венчавају оне који не воле једно друго, а онда се чуде што живе у неслози – пожури да каже дама, осврћући се према адвокату и мени, па чак и трговачком помоћнику, који се, уставши са свог места и налактивши се на наслон, смешкао и ослушкивао разговор. – Па само животиње могу да се спарују како то власник хоће, а људи имају своје наклоности, симпатије – с очигледном жељом да подбоде трговца, говорила је она.

– Без разлога тако говорите, госпођо – рече старац – животиња је марва, а човеку је дат закон.

– А како може да се живи с човеком, кад љубави нема? – упорно је журила дама да изнесе своје мишљење, које јој је, вероватно, изгледало као нешто веома ново.

– Раније се то није разматрало – убедљивим тоном рече старац – данас су то тек увели. Тако она сад говори: „Ја ћу да те напустим“. Па и код сељака ту исту моду су увели. „На, каже, ево теби твоје кошуље и гаће, а ја идем с Вањком, његове су коврџе бујније“. Чему приче. А жена, у првом реду, треба за страх да зна.

Трговачки помоћник погледа и у адвоката, и у даму, и у мене, очито суздржавајући осмех, спреман и да исмеје и да потврди речи трговца, према томе како оне буду примљене.

– Какав страх? – рече дама.

– Е овакав: да се боји свог му-у-ужа! Ето какав страх.

– Е па то је, баћушка, време прошло – чак с извесном мржњом рече дама.

– Не, госпођо, томе време не може да прође. Као што је она, Ева, жена, од ребра мушкарца била створена, тако ће и остати док је света и века – рече старац, тако строго и победоносно замахнувши главом да трговачки помоћник сместа закључи да је победа на страни трговца и гласно се насмеја.

– Ма то ви, мушкарци, тако размишљате – рече дама, не предајући се и осврћући се према нама – сами себи дали сте слободу, а жену хоћете у терему¹ да држите. Сами очигледно себи све дозвољавате.

– Дозволу нико не даје, само што од мушкарца у кући никакве користи неће бити, а жена је – крхка посуда – настави убедљиво трговац.

¹ У Кијевској Русији – приватне одаје за жене, или издвојене одаје на врху бојарских здања.

Убедљивост трговчевог говора очигледно је освајала слушаоце и дама се чак осећала утученом, али се није предавала.

– Да, али мислим да ћете се сложити с тим да је жена – човек, и да има осећања, као и мушкарац. Па шта она да ради ако не воли мужа?

– Не воли! – претећи понови трговац, намрштивши обрве и усне. – Без бриге, заволеће!

Овај неочекивани аргумент нарочито се допао трговачком помоћнику и он испусти звук одобравања.

– А не, неће заволети – рече дама – а ако љубави нема, на то се већ не може принудити.

– А шта ако жена превари мужа, шта онда? – рече адвокат.

– То се не сме – рече старац – на то треба пазити.

– А ако се догоди, шта онда? Јер догађа се.

– Код неког се догађа, а код нас се не догађа – рече старац. Сви ућуташе. Трговачки помоћник се промешкољи, примаче и, очигледно, не желећи да заостане за другима, с осмехом поче:

– Да, ето исто тако, нашем делији пукао скандал. Исто тако веома тешко је просудити. Исто тако, наишао је на такву жену, развратну. И поче она да прави безобразлуке. А он достојанствен човек, образован. Најпре с писаром. Наговарао ју је исто тако милом. Није се смирила. Свакојаке пакости је чинила. Новац је почела да му краде. И тукао ју је. Шта ће, све гора је била. С некрстом, с Јеврејином је, ако смем да кажем, очијукала. Па шта он да ради? Напустио је сасвим. И тако живи самачки, а она шврља.

Садржај

Кројцерова соната	5
Чија је кривица	115